

Принципи гуманізму в публічній політиці

У статті розглянуто основні зарубіжні та вітчизняні підходи до визначення поняття “гуманізм”, проаналізовано роль принципів гуманізму в публічній політиці та управлінні на сучасному етапі.

Ключові слова: гуманізм, публічна політика, публічне управління, політичні процеси, держава, влада, суспільство.

The article concerns the main foreign and native approaches to the definition of “humanism”, analyzes the role of humanism principles in public policy and administration at the present stage.

Key words: humanism, public policy, public administration, political processes, state, government, society.

Постановка проблеми. Сучасна політична та соціально-економічна ситуація в Україні свідчить про те, що позитивне гуманістичне спрямування політичного процесу в очах наукового співтовариства та суспільства в цілому значною мірою дискредитоване. Це пов’язано з тим, що глобальні проблеми людства актуалізували необхідність змін у відносинах “громадянин-політик” та “політик-політик”. При цьому головною із цих проблем є передусім проблема самої людини, оскільки крах ідеалів “радянського гуманізму” спричинив затяжну кризу світосприйняття в Україні. Після розпаду радянської системи домінуючими політичними настроями стали, з одного боку, ейфорія, яка була викликана демократичними змінами, завищені очікування і надія на швидке поліпшення життя (в першу чергу – в матеріальному відношенні). З другого боку, посилилася зневіра до всього старого – політичного устрою суспільства, суспільно-політичних відносин, комуністичної ідеології тощо, з’явилися неприкрита агресія, нетерпимість та конфронтаційність стосовно політичних опонентів, відчайдушне бажання реваншу за соціально-політичні прорахунки минулого, страхи і побоювання, пов’язані з втратою значною частиною населення колишнього соціального статусу. Разом з тим активізувалися пошуки “політичного ворога” в особі окремих

країн і співгромадян, на якого можна було б покласти відповідальність за невдачі, що супроводжували соціально-політичні зміни.

Подолання вищезазначеної кризи світогляду можливе за умови напрацювання нової гуманістичної парадигми розвитку суспільства, яка, у свою чергу, тісно пов'язана з реалізацією відповідних стратегій у публічній політиці. Адже загальне уявлення про політичні процеси, однією з рушійних сил яких є ухвалення державних рішень, мають надихатися суспільними цінностями та їх важливістю для добробуту людей.

Публічна політика визначає коло завдань державним органам, виступаючи “межею” між широкою панорамою суспільних цінностей у співвідношенні до приватних інтересів членів громадянського суспільства. Ценз публічної політики виявляється в її гуманності, а саме в розвинутості її механізму правового захисту людської свободи і в культивуванні законодавства, здатного забезпечити рівність усіх громадян у можливостях їх соціального самовиразу, де рівність означає однакову правову захищеність, а також індивідуальну відповідальність.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На думку більшості сучасних науковців, дуже важко говорити про роль гуманності в публічній політиці, оскільки остання не є зразком безконфліктності та толерантності. Попри це проблеми впливу гуманістичної парадигми на функціонування системи публічної політики та управління досліджували у своїх роботах такі вчені, як С.Хантінгтон, Ф.Фукуяма, Д.Л.Веймер, Е.Р.Вайнінг, Ф.Маріні, С.Келман, М.Дертхік, К.Леонтьєв, Б.Кістяківський, В.Горлинський, М.Михальченко, Г.Дашутін, В.Ярошенко, П.Петровський, В.Купрійчук, В.Авер'янов, В.Бакуменко, В.Князев, І.Надольний, Н.Нижник, О.Оболєнський, О.Осауленко, В.Скуратівський та ін.

Невирішені частини загальної проблеми. У контексті формування системи публічної політики та управління в Україні актуальною проблемою на сьогодні є проблема співвідношення таких понять, як “гуманізм” та “публічна політика”, їх взаємний вплив та виявлення на теренах розбудови громадянського суспільства.

Метою статті є визначення особливостей застосування принципів гуманізму в умовах становлення публічної політики та

управління в Україні. Для досягнення зазначеної мети необхідно вирішити наступні дослідницькі завдання: розкрити сутність поняття “гуманізм”; проаналізувати особливості визначення цього поняття у вітчизняній політичній та державно-управлінській науці; узагальнити історичний досвід гуманістичних традицій та основні тенденції сучасного гуманізму для визначення загальних принципів його імплементації в публічну політику та управління.

Виклад основного матеріалу. Слід констатувати, що значний доробок представників української суспільно-політичної думки в царині людинознавства взагалі і в контексті українського державотворення зокрема через відомі історичні колізії не отримав належного розвитку та втілення в практику суспільно-владних відносин. За радянської доби людина з її реальними потребами та інтересами була виключена з практики і теорії державного управління, вона розглядалася, у кращому випадку, як об’єкт управлінсько-адміністративного впливу. Практика антигуманного ставлення до громадян мала послідовно визначені ідеологічні основи, яким надавалося “наукове підтвердження”. Такий підхід доповнювався започаткованою марксизмом методологічною настановою про сутність права як закріпленої в законі волі пануючого класу [1].

Співвідношення права й моралі, держави й особи, свободи й обов’язків у цілому – гуманізм у розумінні І.Канта, Г.Фіхте, Г.Гегеля, Л.Фейєрбаха, К.Маркса – в науковій літературі на сьогодні достатньо досліджено. Відповідні напрацювання можуть слугувати теоретичною основою для нинішнього філософсько-правового аналізу принципів гуманізму. Німецькі філософи, як ніхто інший, в ідеалістично-містифікованій формі з усіма можливими варіаціями еталонували поєднання моралі, права й політики держави як основних інгредієнтів вираження людських цінностей.

Під гуманізацією державного управління вітчизняний учений В.Купрійчук розуміє цілеспрямовану переорієнтацію діяльності управлінських структур і суб’єктів на безпосереднє задоволення життєвих потреб членів суспільства, створення умов для їх повноцінної самореалізації.

На думку вченого, гуманізація державного управління потребує високого рівня духовної культури управлінців, оскільки саме вони покликані гармонізувати взаємодію всіх елементів

соціальних систем, налагодити співпрацю, забезпечити взаємопідтримку між усіма членами суспільства. Духовна культура зумовлює рівень політичної свідомості громадян, визначаючи спрямованість та інтенсивність їхньої суспільної активності. Гуманістична за змістом духовність сприяє гуманізації відносин між державою і громадянським суспільством усієї системи міжлюдських взаємин. Тому проблеми духовного розвитку українського соціуму мають посісти чільне місце серед усього комплексу проблем, які стоять перед Українською державою [2].

У наведених визначеннях видно три основні особливості гуманізму в публічній політиці. Перша – це те, що він за своїм змістом має не аморфний, а конкретно-войовничий характер, а саме: спрямований на боротьбу “добра зі злом”, має примусовий характер у вигляді актів органів публічної влади. Гуманізм тут піднесений у ранг сили, а не проповіді, тобто сили закону, який передбачає покарання за скоєний негідний вчинок. Ще однією особливістю правового гуманізму є те, що він має реальну захисну функцію особистісного колективістського життя людей. Він передбачає його застосування рівною мірою як до тих, хто має можливість вільного волевиявлення, так і до покараних правопорушників. Гуманізм у публічній політиці передбачає запобіжні заходи для того, щоб людина не схибила, він має виховний характер і відрізняє помсту від покарання. Якщо в першому випадку це призводить до загибелі людських якостей, їх деформації і сприяє розтлінню та озвірінню людини, то покарання зберігає гуманістичність людського ідеалу, вказує на шляхи виправлення неправомірної поведінки.

Здебільшого термін “гуманізм” вживається в загальних угодах, міжнародних пактах, резолюціях, зверненнях, деклараціях і розглядається разом з іншими загальнолюдськими цінностями. Так, уже в першому законодавчому акті Декларації прав національностей України проголошено, що вона прагне “... утвердження в незалежній, демократичній Україні священних принципів свободи, гуманізму, соціальної справедливості, рівноправності всіх етнічних груп народу України” [3, с. 13].

Характерно, що в подальшому в прийнятій Конституції України головною ідеєю є пріоритет загальнолюдських цінностей, захист людини, її життя, здоров'я, честі й гідності, недоторканності й безпеки, що визначаються за ст. 4 Конституції

України “...найвищою соціальною цінністю” [4, с. 1]. Автори “Коментаря Конституції України” відзначають шість загальнометодологічних принципів концепції побудовинової Конституції України, серед яких у третьому йдеться: “Конституція має визначити пріоритет загальнолюдських цінностей, закріпити принципи соціальної справедливості, утвердити демократичний і гуманістичний вибір народу” [5, с. 9]. Весь зміст Конституції України проникнутий державним забезпеченням прав і свобод людини, що гарантуються законом і відповідають міжнародному праву з проблем захисту прав людини. У ст. 9 Конституції зазначено, що чинні міжнародні договори є частиною національного законодавства України. У Конституції України відображено міжнародні пакти, декларації, угоди з проблем прав людини. Якщо порівняти положення Загальної декларації прав людини, проголошеної Генеральною Асамблеєю ООН 10 грудня 1948 р., і Конституції України 28 червня 1996 р., то вони мають багато спільного.

Звичайно, вживання чи невживання терміна “гуманізм” ще нічого не означає. Головне – це зміст того чи іншого документа, закону, діяння, що характеризується з певних ідеологічних позицій, як, наприклад, термін “закон” сам по собі нічого не вартий без його змісту, як і будівельний матеріал не розкриває функцій будівлі, хоча судження, назване законом, має свій вплив, на відміну від будь-яких довільних міркувань. Єдність цілей і засобів у гуманістичному світогляді означає недопущення будь-яких спроб будь-якими засобами добиватись своїх цілей. Не можна поступатись гуманістичними принципами, мотивуючи це стратегічною необхідністю. Насильство і терор не можуть використовуватись як засоби регулювання відносин між людьми, хоч би якими благородними цілями вони прикривались. Гуманістичний світогляд як узагальнена система поглядів, переконань, ідеалів базується навколо одного центру – людини. Саме людина є системоутворюючим фактором, ядром гуманістичного світогляду. При цьому її ставлення містить не лише оцінку світу як об’єктивної реальності, а й оцінку свого місця в навколишній дійсності. Отже, в гуманістичному світогляді знаходять своє відображення найрізноманітніші ставлення до людини, суспільства, духовних цінностей, тобто до всього світу в цілому [6, с. 52].

Слід погодитися з думкою колишнього Архієпископа Української греко-католицької церкви Блаженнішого Любомира (Гузара), яку він висловив в інтерв'ю “5-му каналу” 18 липня 2012 р.: “на першому місці є людина, – людина, яку треба поважати, зрозуміти і якій потрібно віддати те, що їй належить. Так крок за кроком ми розвинемо справжнє громадянське суспільство, в якому буде і правда, і мир, і взаємна розмова. Тільки в такому середовищі можна будувати”.

Сучасні політичні технології гуманізації окремих проявів політичного життя в Україні передбачають відмову від авторитарних методів діяльності та об'єднують інструментарії, способи і прийоми, які сприяють відповідній переорієнтації державного апарату у напрямі гуманізації всіх сфер державного управління, допомозі здійснення, охорони та захисту основних прав і свобод людини і громадянина, формуванню почуття власної гідності та відповідальності, розкриттю здібностей та задоволенню потреб особистості, впровадженню ідей гуманізму у характер взаємовідносин людей.

Однак однозначно стверджувати про суб'єктивний фактор у процесі розгляду публічної політики в Україні не варто, хоча те, що актори мають вплив на інститути, не варто скидати з рахунку.

Поточна влада є логічною кульмінацією поворотних ментальних тенденцій, які досі панують в українському суспільстві. Адже політики рухаються у фарватері загальних духовних і ментальних настроїв суспільства [9].

Як відомо, у філософському розумінні поняття “гуманізм” впливає із самої сутності людини й відтворюється в соціальних продуктах її діяльності, матеріальній і духовній культурі, які, у свою чергу, у вигляді символів, ідеалів впливають на подальший розвиток людини й людства в цілому. З таких позицій можна говорити про моральний, політичний, науковий, релігійний, художньо-творчий, у тому числі й правовий гуманізм. Нібито “розциняючись” у різних сферах духовної культури, гуманізм зберігає свою цілісність у вигляді соціально-філософської категорії, що вбирає в себе суттєві родові ознаки явища. Категорією можуть бути визначені як обмежені, так і широкі за своїм змістом філософські поняття, що відображають універсальні характеристики та відношення, притаманні всім без винятку явищам матеріального й духовного світу [10, с. 210].

Через гуманізм, що закладений в основі соціальних цінностей, людина усвідомлює себе як самоцінність через освіту, виховання, життєвий досвід. Отже, гуманізм пронизує всі форми суспільної свідомості, оскільки в них набутий як прогресивний, конструктивний, так і негативний досвід. Для кожного нового покоління ці форми виступають як об'єктивно відчужені, які нібито “висять” над ними і залежно від умов життєдіяльності кожна окрема людина черпає з них те, що здається їй власним, особистим і відповідає її життєвим інтересам та потребам. Кожна людина знаходить у цінностях те, що вона бажає, а точніше те, що їй здається бажаним. Чим більшу палітру ідеалів-орієнтирів створюють соціальні цінності, тим багатшою є ієрархія цінностей в окремій людині.

У цілому слід зазначити, що така сфера, як політика не може обійтися без морально-етичних і світоглядно-ціннісних універсалій. До них належить універсалія гуманізму, що виступає наріжним каменем будь-якої політичної теорії, будь-якої політичної програми. Можна погодитися з думкою вітчизняних науковців Г.П.Дашутіна та М.І.Михальченка, що “...людство не придумало нічого кращого, як гуманізм (християнський і секулярний). Тому немає іншого шляху, ніж йти у напрямку гуманізації суспільного життя, хай поки що недостатньо швидко” [6, с. 3].

Висновки. Отже, гуманізм – це соціально-філософська категорія, яка відображає процес культурно-історичного виявлення соціально-сутнісних сил людини як самоцінність, що виражається у взаємоповазі, взаємовизнанні особистої неповторності індивідуумів, суспільного визнання її права на життя, свободу волевиявлення, фізичну, моральну, політичну недоторканність, захищених суспільством і його інститутами від втручання зовнішніх сил, що можуть перешкоджати її обґрунтуванням, здібностям й умонастроєм. Для здійснення глибоких наукових досліджень й ефективного впровадження їх досягнень у суспільне життя доцільною є класифікація видів гуманізму у вітчизняній політичній та державно-управлінській науці: за своїм проявом у різних формах свідомості людей (моральний, правовий, політичний, партійний, естетичний, релігійний тощо); за кінцевими цілями свого спрямування (істинний, псевдогуманізм, дегуманізм); за суб'єктом носія

(індивідуальний, партійний); за об'єктом пізнання (абстрактний, реальний).

Підгрунття гуманізму має визначальний системоутворюючий елемент публічної політики як соціально-ціннісної системи державного управління.

Таким чином, гуманізм поєднується з моральним і політичним гуманізмом і виражається через категорії “справедливість”, “рівність”, “добро”, “щастя”, “права людини”, “громадські права”, “громадський обов'язок”. Гуманізм як світоглядний методологічний принцип і показник рівня цивілізованості людини і суспільства, їх духовної і матеріальної культури пронизує всі сфери людської життєдіяльності, має універсальний космополітичний характер і належить до основних соціальних цінностей. У публічній політиці гуманізм є критерієм цивілізованості й культури відносин під час реалізації політики. Він завжди має конкретно-історичний зміст, який залежить від політико-економічних умов, що зумовлюють дієвість політики.

Перспективи подальших досліджень у даному напрямі полягають у аналізі наявних та розробці нових дієвих механізмів, які дають змогу імплементувати принципи гуманізму в систему публічної політики та управління в Україні.

Список використаних джерел

1. *Петровський П. М.* Гуманітаризм як теоретико-методологічна основа подолання радянського тоталітаризму [Електронний ресурс] / П. М. Петровський. – Режим доступу : <http://www.kbuara.kharkov.ua/e-book/db/2011-1/doc/1/09.pdf>
2. *Купрійчук В. М.* Гуманізація державного управління в Україні: сутність та основні напрями [Електронний ресурс] / В. М. Купрійчук. – Режим доступу : <http://disser.com.ua>
3. Права людини. Міжнародні договори України. Декларації, документи. – К. : [б. в.], 1992. – 199 с.
4. Конституція України : прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 черв. 1996 р. – К. : Преса України, 1996. – 80 с.
5. Коментар до Конституції України. – К. : [б. в.], 1996. – 376 с.

6. *Дашутін Г. П.* Український експеримент на терезах гуманізму / Г. П. Дашутін, М. І. Михальченко. – К. : Парлам. вид-во, 2001. – 335 с.

7. *Атаманчук Г. В.* Теория государственного управления / Г. В. Атаманчук. – М. : Омега-Л, 2004. – 584 с.

8. Закон України про Кабінет Міністрів України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show>

9. *Сон Р.* Право на помилку [Електронний ресурс] / Р. Сон. – Режим доступу : <http://www.pravda.com.ua>

10. *Філософія* : підруч. для студ. вузів / за ред. Г. А. Заїченка, В. М. Сагатовського, І. І. Кального, В. І. Даниленка. – К. : Вища школа, 1995. – 455 с.